

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д.и.н. Казимир Попконстантинов Константинов, Великотърновски университет „Св. Св. Кирил и Методий“

ПО КОНКУРСА за заемане на академичната длъжност „ДОЦЕНТ” в професионално направление „2.2. История и археология (специалност „Археология“), за нуждите на Секция за средновековна археология при Националния археологически институт с музей към БАН, обявен в ДВ бр. 100/ 24.XI. 2020 г., с кандидат гл. асистент д-р АНДРЕЙ ТЕНЕВ АЛАДЖОВ

На конкурса за доцент, обявен в Националния археологически институт с музей към БАН (НАИМ–БАН) за нуждите на Секцията за средновековна археология, се явява един кандидат – главен асистент, д-р Андрей Аладжов. Той е магистър по археология от 2000 г., дипломиран в СУ „Св. Кл. Охридски“; магистър по Структурна геология – 2004 г., дипломиран в СУ „Св. Кл. Охридски“. От 2001 – 2004 г. е докторант в НАИМ – БАН, през 2006 г. придобива образователната и научна степен „доктор“ след успешна защита на дисертационен труд на тема ”Византийският град и българите VII – IX в. (по археологически данни” в НАИМ–БАН, а от 4.XII.2006 г. е главен асистент. През 2007-2013 г. е секретар на секция по Средновековна археология, а от 2016 – 2018 г. е научен секретар на НАИМ – БАН. От 2009 г. до 2021 г. има над 15 реализирани научни проекти (български и международни); организирани и проведени научни и приложни изложби; куратор на редица изложби. Теренни археологически разкопки (редовни и спасителни) от 1998 – 2020 г. на над 30 обекта.

Резултатите от научноизследователската дейност на гл. асистент д-р А. Аладжов, представени в конкурсната документация, надхвърлят минималните национални изисквания за заемане на академичната длъжност „доцент“, съгласно чл. 2б (2) от Закона за развитието на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ) и чл. 1а (1), респ. – Приложение (област 2, професионално направление 2.2.) на Правилника за прилагане на ЗРАСРБ, и отговарят на останалите условия, предвидени в чл. 24 на ЗРАСРБ, чл. 53 на Правилника за прилагане на ЗРАСРБ и чл. 18 на Правилника на НАИМ–БАН за прилагане на ЗРАСРБ.

Приложеният списък на публикации, без използваните в процедурата за придобиване на образователната и научна степен „доктор“, съдържат заглавията на три

монографии, от които едната е под печат; двадесет и три студии и статии обнародвани. От тях десет са на чужд език, шест публикувани в чужбина. Към публикациите ще добавя петдесет и пет съобщения за проведени теренни археологически проучвания (авторски и съавторски статии в поредицата „Археологически открития и разкопки“); значителен брой статии и анотации в каталози и справочни издания (на български и на чужд език); осем научнопопулярни. Хабилюационен труд (монография) „Обиците в Преславското съкровище“, е обсъден на заседание на ССА от 03.11.2020 г. и приет за печат в поредицата „Разкопки и проучвания“ на НАИМ. Научните съобщения – рецензии и енциклопедични статии, приемам за сведение.

Списъкът с участия в научни форуми показва активно присъствие на гл. ас. А. Аладжов на конференции у нас и в чужбина. През последните години той е член на екип, проучващ столичния център Плиска, което е принос за популяризирането на нашето наследство и на научните търсения на българските медиевисти и на самия д-р А. Аладжов. Той участва в редица колективни научни проекти, част от които ръководи, което от своя страна показва, че умее да работи в екип, едно рядко качество. Освен със значителния брой, изредените публикации впечатляват и с широкия спектър, приносния характер на разглежданите в тях въпроси, паметници и движими артефакти. Кандидатът отговаря на условията на Закона за академичните длъжности и на вътрешните правила на НАИМ – БАН за този вид конкурси. *Хабилюационният труд*, озаглавен „Обиците в Преславското съкровище“, с обем 188 стр. и 4 илюстрации, е представен в ръкопис. Тъй като Правилникът на НАИМ - БАН не изисква представянето на отпечатана книга, ще вземем под внимание приносите на представения в ръкопис хабилюационен труд. Считаю за необходимо да отбележа, че различни теми, свързани с хабилюационния труд, са разглеждани в една публикация на д-р А. Аладжов (№ 4).

В част от публикациите е видно, че гл. ас. д-р Андрей Аладжов, благодарение на вече натрупания опит в проучените паметници и неговата много активна творческа и научна дейност, надгражда тематично идеите си в защитения преди 15 години дисертационен труд (№ 5, 9, 11, 16), но също така разширява обхвата на изследванията с обнародването на резултатите от дългогодишните археологически изследвания в Плиска и др.

Репутацията му на утвърден специалист по тази проблематика се онагледява и от публикациите му в чуждестранни (№ 16) и български (№№ 12, 13, 14,17, 20, 25). За изследователския интерес на кандидата не е чужда и проблематиката на извънградската

селищна система, видно от статиите и съобщенията в АОР. Повод за нейното проучване са провежданите спасителни археологически проучвания по разширението на газопреносната мрежа на „Булгартрансгаз и магистрали отразени в близо 50-те съобщения в АОР. Тук трябва да се отбележи и изчерпателната информация за приноса на новооткритите селищни системи. Провокиран отново от открития при собствени теренни проучвания, колегата д-р А. Аладжов не се притеснява от спецификата на изследването на нетрадиционния обект в Плиска, разположен северно от дворцовия център (т. нар. Кръгла каменна площадка) да демонстрира съответни умения в няколко публикации от последните години.

Забележимо също е участието на д-р А. Аладжов в проучването на известни антични и късноантични центрове у нас – със статии за Ахтопол (статии № 9 и в АОР). Добра илюстрация на широкия спектър на изследователските интереси на кандидата е и поредицата от публикации за движими паметници и находки от различно естество. Така например, няколко от тях доказват афинитет към изследването на определени категории керамика от средновековната епоха (№23-25); в областта на сфрагистиката; на погребалните практики, на съкровища и накити. Обнародването на керамика, от некрополите е принос в изследванията, посветени на Първото българско царство (№ 6, 23-25). Важна информация представляват оловните печати на цар Петър с царица Мария; печатите на Писота Вардарий. Нарастващият брой на открити печати на Писота, както в Преслав, така и в Плиска поставя доста въпроси относно личността на Писота, неговия произход, длъжност, титла и персоната/персоните, с които той е кореспондирал в столичните центрове. Не на последно място все още не става ясно дали той е на византийска служба или двореца на българския цар? Независимо от отговора наличието на тези печати в Плиска е принос в сфрагистиката.

Характерно за публикациите на д-р гл. ас. А. Аладжов е обективното представяне на контекста и обстоятелствата на откриване на изследваните паметници и предмети, професионалното им описание, коректният сравнителен анализ и стремежът към внимателна, но същевременно многостранна интерпретация. Сред тях се открояват статиите посветени на:

Ранносредновековни археологически култури. Периодизация и типология на ранносредновековната керамика (№ 15, 24-25). Интересът на гл. ас. д-р А. Аладжов към тази проблематика е тясно свързан с магистърската му теза, посветена на некрополите от предхристиянския период на Първото българско царство. Благодарение на прилагането на статистическия анализ, който се базира на метричните пропорции на

керамичните съдове той достига до интересни изводи във връзка със съпоставянето им със съдовете открити у нас, с тези на север от р. Дунав до десния бряг на р. Днепър. Тези негови наблюдения стават достояние на специалистите в тази област по време на участието в международни конференции у нас и в чужбина (Киев, Одеса, Кишинев). Така той представя най-важните характеристики на материалната култура на Дунавска България паралелно с участието в международни проекти в Полша и Украйна. А. Андреев проследява и културните контакти на прабългарите в Кавказкия ареал и Северното Черноморие (№25). Благодарение на съпоставянето на културната близост на аланските и българските племена на база некрополи и поселения достига до извода за вписването им в културата на хазарския каганат. Според него археологическите данни от територията на Кавказ свидетелстват за контакти между прабългари със сармати, алани, адигеи, като добавя, че тези контакти са и в сферата на духовната култура – религиозните представи на прабългарите.

Приемственост и хиатус между късноантичната и ранносредновековната култури. Характеристика и развитие на късноантичното и ранносредновековното градоустройство (№3, 9, 11, 12, 14 – 17, 20, 25, 29-30, 32)

Тема, която е вълнувала доста поколения изследователи. Гл. ас. д-р А. Аладжов продължи изследванията в тази област с докторска дисертация „Ранновизантийският град и българите VII – IX век (по археологически данни)“. След обогатяване на своите наблюдения и включването на нови паметници, запазвайки заглавието на дисертационния труд през 2010 г. вече се появи книгата „Ранновизантийският град и българите VII – IX век (по археологически данни)“, която предизвика интерес у нас и в чужбина. Интересът към тази проблематика даде основание на д-р А. Аладжов да публикува в две студии на английски език в Майнц и във Виена (№16). Така чрез участието си в международна конференция, посветена на Лимеса в Античността, той предоставя възможност на колегите да проследят последният етап от развитието на късноантичните градове на Долния Дунав и съответно да се обоснове възникването на първите градове през Средновековието и да се илюстрира идеята за града, проявила се за пръв път в структурата на Плиска. Допълнително А. Аладжов обогатява своите наблюдения, които му спомагат за разработването на тези изследвания със специализации в изследователския център на Римско-германския централен музей в Майнц, както и с участието му в международни проекти с Чехия, Сърбия и Норвегия.

Хронология на Плиска; Геоложки и геоморфоложки методи в археологическите изследвания; Приложение на географски информационни системи в

археологията; Методика на теренните издирвания; Изследването на „Кръглата каменна площадка в Плиска (плисковската Арена)“ е несъмнен приоритет на гл. ас. д-р А. Аладжов, включително в дейността му като теренен археолог. Основните резултати от проучването на този обект, както и резултати от изследването на различни структури и съоръжения, са отразени в ред публикации на кандидата (№ 6, АОР-2009-2019). Обнародването на останките и находките от продължителното битуване на Кръглата каменна площадка, регистрирани по време на разкопките в продължение на близо 10 години, и тяхната интерпретация съставляват почти изцяло базата и същината на идеята, че тук е била „Арената“ в Плиска.

Дългогодишните му археологически проучвания в Плиска и неговата подготовка (магистър по Структурна геология) му дават възможност да постави на нова основа за изследвания, свързани както с конвенционалните проучвания на паметника, така и с прилагането на нови изследователски методи, каквито са географските информационни изследвания, дистанционните анализи, лазерно повърхностно сканиране, тотални теренни издирвания, обвързани със създаването на гео-база данни с атрибутивна информация за всички видове обекти в Плиска. През последните няколко сезона започна прилагането и на комплексни интегрирани геофизични измервания на цялата територия на Плиска. Те са резултат от рамкови споразумения с Лудвиг Болцман институт във Виена и с университета в Нитра, както и на два дългогодишни проекта към ФНИ и АИС-АКБ.

По време на обхожданията бе открита една изключително важна находка – надпис върху фрагмент от глинена стомна. Надписът представлява изключителен интерес, тъй като той е изписан с графемни използвани върху т.нар. бронзова розета (открита от проф. Ст. Ваклинов); надписите с т.нар. от мен „руноподобно“ писмо в старобългарския скален манастир при с. Мурфатлар (Басараб) в сев. Добруджа. Откриването на този надпис е добра илюстрация за използването в Плиска на такава графична система, която се среща само в Мурфатлар и столицата. Той поставя доста важни въпроси свързани с разнообразието на използване на няколко графични системи през втората половина на IX в. и X в., за което свидетелства и манастирът „Св. Богородица“ при с. Равна, Провадийско.

Резултат от изследванията са няколко публикации, сред които и една съавторска монография (№ 2). Изграденият авторитет на А. Аладжов спомага за съвместно с колегите от Австрия да публикуват пълното геофизично изследване на Вътрешния град на Плиска. Така се предоставя възможност на българските и

чуждестранните колеги археолози нагледно да се види колко са перспективни новите методи за изследването на огромната територия на града.

Значителна част от резултатите от прилагането на тези нови методи са предмет на няколко доклада представени на научни форуми в Нитра, Виена, Загреб, София, Шумен и Бяла, както и на една лекция в университета в Хале.

Научните интереси на гл. ас. А. Андреев се простират и в областта на:

Византийско приложно изкуство

Интересът на А. Андреев към тази тематика е провокиран от шанса да открие по време на проучването на Кръглата каменна площадка в Плиска една комплексна находка (седем кръгли стъклено-златни „сандвичи“). Приносът на тази находка се състои в самия факт, че досега никога не са откривани такива вещи, изработени чрез сложната технология, считана за изчезнала след Античността. Откриването по време на археологически разкопки на този „стъклен комплект“ е пореден шанс да се представи богатото разнообразие и усъвършенстването и съхраняването на сложни технологични познания, които не бяха известни досега в областта на стъклопроизводството в Плиска. Чрез участието си в две международни конференции, посветени на древното стъкло, в Преслав и на AINV в Истанбул гл. ас. д-р А. Андреев е обогатил представите на участниците за прилагането на сложни технологии в средновековна Плиска.

Задълбоченият интерес на д-р А. Андреев в областта на византийското приложно изкуство не е мимоходен, видно от задълбоченото изследване на една група находки от Преславското съкровище, които са предмет на хабилитационния труд **„Аладжов, А. Обиците в Преславското съкровище. (Разкопки и проучвания, XLVII, 2021, под печат)“ (№ 1)**. Хабилитационен труд (монография) „Обиците в Преславското съкровище“, обсъден на заседание на ССА от 03.11.2020 г. и приет за печат в поредицата „Разкопки и проучвания“ на НАИМ.

Трудът включва въведение, в което са определени основната цел, задачите и структурата на работата; каталог на находките; библиографски списък; 48 табла с изображения (снимки и рисунки) и на ситуации от теренните проучвания.

Явно този хабилитационен труд, е продиктуван от новите резултати от изследването на съкровището в лабораторията на Римско-германския централен музей в Майнц. Появата му подсказва, че част от съкровището, видно и от заглавието, се нуждае от нов прочит. Не се наемам в рецензията да правя съпоставка с предходните изследователи на това съкровище. Това е направено от самия автор.

Предложеният труд с такава тема е предизвикателство за всеки млад изследовател. Предизвикателство, защото за нея изворовото градиво не е на желаното ниво, а и „Преславското съкровище“ като цяло е обект на изследване, както у нас, така и в чужбина. Но на обичите в него не е обърнато достатъчно внимание досега както по отношение на технологията, така и на стилистиката и иконографията. За това гл. ас. д-р Андрей Аладжов е проявил максимална упоритост, умение да се възползва от своята подготовка, за да може да се справи с този дял от съкровището, който позволява да се пристъпи към по-детайлно изследване по отношение на технология, стилистика, иконография, атрибуция. Ще добавя, че този труд е пример как може да се изтръгне още информация от съкровището с усет към детайла, спецификата му, единството между технологията и изпълнението, и чрез съпоставянето с други сродни бижута от този период.

Прави добро впечатление, че колегата Андрей Аладжов не се задоволява само с публикациите на изследователи у нас, но издирва сродни находки в редица чуждестранни публикации и музеи и в много отношения някои от тях стават достойни благодарение на неговата упоритост и подготовка. Проявява толерантност и възпитание в дискусиата.

При търсенето на нови подходи за разработване на темата той използва интердисциплинния метод, видно от това, че се опира не само на писмените извори, но и на резултатите от археологическите проучвания, нумизматичните данни, стилови особености и на прилагането на пълен технологичен анализ на всички екземпляри от съкровището в лабораторията на Римско-германския музей в Майнц.

Предложеният за обсъждане труд се състои от: Увод, **1.** Преславското съкровище, състав, датировка; **2.** История на обичите в съкровището; **3.** Бележки по проучването на средновековните обичи във византийския кръг в периода на IX-XI в.; **4.** Класификация на обичите в съкровището; **5.** Място на обичите в Преславското съкровище; **6.** Заключение

В отделните глави се улавя умелото съчетание на трите метода: историографски, типологичен и сравнително аналитичен, като е обхванато цялото многообразие на морфологични, технологични и декоративни особености на луксозните накити от средновизантийската епоха и в частност, обичите.

Няма да анализирам отделните части на този важен труд, но неговите **трета, четвърта и пета части** го правят значим в изследването на темата за средновизантийското ювелирство и мястото на неговите произведения в елитарната

култура на Първото българско царство след покръстването. Според мен особено ценна е богатата среда от сравнителни примери, в която авторът полемично анализира характеристиките на обиците и останалите накити и други предмети от Преславското съкровище. По този начин конкретно Преславските обици са вписват органично в процесите на технологично развитие на ювелирството и техниката на емайла и идеологическите и политически ракурси на патронажа и разпространението на тези изящни изделия. В този смисъл е добре, че приложените в илюстрациите паметници в по-голямата си част са с високо качество и подробен коментар.

В заключението на предложения труд колежата Андрей Аладжов в стегната форма представя своя поглед, наблюдения и изводи за Преславските обици.

В заключение ще отбележа, че в целостта си този труд ще спомогне да се добие по-обективна представа за голямото откритие от преди близо 50 години в околностите на столицата Преслав, което развълнува целия ни тогавашен колектив на филиала на НАИМ в Шумен и всички, които имат пиетет към историята на Първото българско царство. Представената монография представлява добре структурирано комплексно научно изследване. В нито една от петте части не се губи фокуса върху предмета на изследване – обещите в най-значимата многосъставна находка от луксозни предмети и монети от средновизантийския период във византийския културен кръг, станала известна като Преславското съкровище.

Уводът е информативен и прецизен в представянето на мотивите на автора да предприеме това изследване. Целите са формулирани ясно и адекватно спрямо изследователската тема, като тяхната реализация е отразена в отделните части на научния труд.

В част първа представя необходимата обективна и детайлна картина на археологическия контекст и състава на Преславското съкровище. В историографската втора част хронологичният подход е съчетан с аналитичния. Така първо в хронологичен порядък са коментирани аналитичните изследвания на обещите от съкровището, като авторът очертава ясно двата основни проблема, върху които се концентрират усилията на учените през годините – типологията и датировката. Детайлно е представена и историографията на каталозите от тематични изложби, в които обещите от Преславското съкровище са включвани от 1980 г. насам. Особено ценни са сравнителните примери, които обогатяват информацията за културната среда, в която са създадени и ползвани Преславските обещи. Заслужава внимание постепенното, но категорично налагане на технологичния анализ в последните

изследвания на предметите от Преславското съкровище (2018 и 2019 г.). Това бележи важен етап в прехода от изкуствоведски към комплексен характер на изследванията на тази находка, като монографията на А. Аладжов е сериозен принос в тази тенденция.

Част 3 е посветена на сравнителен анализ на Преславските обеци, като те са поставени в контекста на производството и потреблението на този тип ювелирни изделия във византийският културен кръг през IX-X в.

Част 4 представя един от аспектите на приносния характер на научния труд на А. Аладжов. Въз основа на технологични критерии, свързани с приложените техники на декорация, Преславските обеци са обособени в две групи: обеци, орнаментирани с клетъчен емайл и обеци с перли и скъпоценни камъни. Това е обективна класификация, основана на изследователката традиция в областта на византийското ювелирство.

Самият анализ на двете типологически групи е много задълбочен, детайлен, добре построен с идентична последователност на изложението за двата типа.

Част 5 съставлява другият основен принос на представения труд към темата. В нея е синтезирана не само „разнопосочната информация“ за технологичните традиции, репертоар, патронаж и употреба на репрезентативните образци на средновизантийското ювелирство, която авторът в една или друга степен е представил в предходните части на труда си. Тук вече са синтезирани аналитичните наблюдения на автора върху комплекса на Преславското съкровище, като изложението е построено съгласно аспектите на анализа на обеците в **Част 4**. Особен интерес представлява изложението, свързано с хронологията и историческата идентификация на накитите в Преславското съкровище. Тук авторът отстоява по-ранната датировка на обеците в средата на IX и първата половина на X в. и подкрепя с още аргументи вече съществуващата теза за атрибуцията на накитите, свързана с личностите на византийската принцеса Мария-Ирина Лакапина и българският цар Петър I.

Заключението представя добър синтез на многослойният анализ на Преславските обеци, направен в изследването. Каталогът е направен съгласно стандартите, приложените образи са добре подбрани.

Монографичното изследване на колегата има всички качества на съвременно, професионално изследване с безспорен научен принос към темата за луксозните образци на средновековното ювелирство във византийската традиция и повлияните от нея културни пространства. Към утвърдения си авторитет в областта на селищната и градската археология, с труда си „Обеците в Преславското съкровище“ колегата А. Аладжов демонстрира придобиването на нова експертиза, която според мен не е стъпка

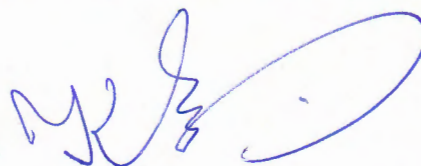
встрани, а стъпка напред в неговото професионално развитие. Ще добавя, че много добро впечатление ми прави добрият стил, високата професионална и езикова култура, качество, което не е за пренебрегване.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

Представените от кандидата хабилитационен труд, статии и съобщения са свидетелство за научна активност, широк диапазон, ерудиция, за сериозни постижения в една проблематика, която е в унисон с нов вид паметници. Научната продукция на гл. ас. д-р Андрей Аладжов е впечатляваща с множеството открития на автора и със своята всеобхватност и разнообразие. Безспорните научни приноси са достатъчно основание да му бъде присъдена академичната длъжност „ДОЦЕНТ“, което препоръчвам на уважаемите членове на научното жури.

14 МАРТ 2021

Рецензент:

(проф. д.и.н. Казимир Попконстантинов)